

Dohody o kulturní spolupráci uzavřené mezi Československou socialistickou republikou a ostatními socialistickými státy

BOHUSLAV ROUČKA

Jedním z důležitých prostředků vzájemného poznávání lidu jednotlivých zemí jsou kulturní styky. Ve vztazích mezi socialistickými státy se kulturní styky navíc vyznačují tím, že slouží k upevňování přátelských a bratrských vztahů mezi jejich národy, jež jsou založeny na zásadách proletářského internacionálního.¹⁾ Signatární státy Varšavské smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci vyjadřují v jejím článku osmém své odhodlání „působit v duchu přátelství a spolupráce k dalšímu rozvoji a upevnění vzájemných hospodářských a kulturních styků...“

Nejběžnější právní formou, v níž se realizují kulturní styky mezi socialistickými státy, jsou dohody o kulturní spolupráci. V současné době existuje celý systém dvoustranných dohod o kulturní spolupráci, které mezi sebou navzájem uzavřely socialistické státy.²⁾

Všechny tyto smluvní instrumenty mají podobný obsah i strukturu, což vyplývá především ze skutečnosti, že jsou vypracovány na základě stejných zásad — zásad socialistického internacionálního a demokratických zásad

¹⁾ Srov. např. preambuli čs.-bulharské dohody o kulturní spolupráci z 22. května 1965 (č. 79/1965 Sb.).

²⁾ Československá socialistická republika je nyní vázána těmito dohodami o kulturní spolupráci s ostatními socialistickými státy: Dohoda o spolupráci v oblasti kultury, umění, vědy, školství a osvěty mezi vládou Československé republiky a vládou Federativní lidové republiky Jugoslávie ze dne 29. ledna 1957 (č. 4/1958 Sb.), Dohoda o kulturní spolupráci mezi ČSSR a Kubánskou republikou ze dne 22. prosince 1960 (č. 81/1961 Sb.), Dohoda mezi ČSSR a Maďarskou lidovou republikou o kulturní spolupráci ze dne 24. února 1961 (č. 133/1961 Sb.), Dohoda mezi vládou ČSSR a vládou Německé demokratické republiky o kulturní spolupráci ze dne 6. října 1964 (č. 39/1965 Sb.), Dohoda mezi ČSSR a Bulharskou lidovou republikou o kulturní spolupráci ze dne 22. května 1965 (č. 79/1965 Sb.), Dohoda mezi vládou ČSSR a vládou Polské lidové republiky ze dne 22. ledna 1966 (č. 79/1966 Sb.), Dohoda mezi vládou ČSSR a vládou Rumunské socialistické republiky o kulturní spolupráci ze dne 23. listopadu 1968 (č. 42/1969 Sb.), Dohoda mezi ČSSR a Svazem sovětských socialistických republik o kulturní a vědecké spolupráci ze dne 28. února 1972 (č. 70/1972 Sb.) a Dohoda o kulturní spolupráci mezi vládou ČSSR a vládou Mongolské lidové republiky ze dne 25. dubna 1973 (č. 22/1974 Sb.).

obecného mezinárodního práva. Dalším důvodem vzájemné podoby zkoumaného okruhu dohod o kulturní spolupráci, který se organicky doplňuje s předcházejícím, je okolnost, že tyto dohody jsou uzavírány mezi bratrskými státy.

Kulturní styky jsou v dohodách, které uzavřela ČSSR s ostatními socialistickými státy chápány v širokém významu tohoto slova, zahrnujícím rovněž styky na poli vědy a školství. V některých dohodách (např. v dohodě s SSSR) je tato skutečnost vyjádřena přímo v samotném názvu. Rovněž v případech, kdy název smlouvy o spolupráci ve vědě a školství přímo nehovoří, nalézáme podrobná ustanovení o tomto předmětu v textu smluv.³⁾

Pro Československou socialistickou republiku mají největší význam spojenecké svazky se Sovětským svazem. Této skutečnosti odpovídá i obsah Dohody mezi ČSSR a SSSR o kulturní a vědecké spolupráci ze dne 28. února 1972, která vstoupila v platnost 13. července téhož roku. V porovnání s ostatními dohodami o kulturní spolupráci, je její obsah s nimi vcelku shodný, je však daleko detailněji propracován. Dohody s ostatními socialistickými státy jsou méně podrobné, zejména v těch částech, které se zabývají konkrétními formami spolupráce v jednotlivých oblastech kulturních styků. Tato okolnost však sama o sobě neznamená, že by mezi Československem a těmito zeměmi byla spolupráce co do způsobů, jimiž se uskutečňuje, chudší; při posuzování těchto smluv je nutno mít na zřeteli skutečnost, že smluvní státy jsou bratrské socialistické země a že se při jejich výkladu a aplikaci plně uplatňují zásady socialistického internacionalismu, které je naplňují konkrétním, živoucím obsahem.

S ohledem na zmíněnou podobnost dohod o kulturní spolupráci, jakož i na význam, který má pro Československou socialistickou republiku dohoda se Sovětským svazem, se budeme v dalším rozboru zabývat především touto dohodou, přičemž bude současně poukázáno na podobnou, event. rozdílnou úpravu jednotlivých otázek ve smlouvách s dalšími socialistickými státy.

*

Dohoda o kulturní a vědecké spolupráci uzavřená mezi ČSSR a SSSR, která nahradila v jejich vztazích stejnojmennou dohodu z 23. dubna 1966, je uzavřena na dobu 10 let a bude se prodlužovat vždy o dalších 5 let, pokud ji některá ze stran nevypoví 6 měsíců před uplynutím příslušného období. Jejím normativním východiskem je, kromě již zmíněného čl. 8 Varšavské smlouvy, i čl. 3 Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSSR a SSSR ze 6. května 1970 (č. 67/1970 Sb.), ve kterém se oba státy zavazují „i nadále rozvíjet a rozšiřovat spolupráci mezi oběma zeměmi v oblasti vědy a kultury, školství, literatury a umění, tisku, roz-

³⁾ Např. Dohoda mezi ČSSR a NDR — čl. 1–5, Dohoda mezi ČSSR a BLR — čl. 3 až 6, Dohoda mezi ČSSR a Rumunskem — čl. 3–6 atd.

hlasu, filmu, televize, zdravotnictví, turistiky, tělesné výchovy a v jiných oblastech“.

Pro dohodu o kulturní spolupráci s SSSR (stejně jako pro dohody s ostatními socialistickými státy), jsou charakteristické její cíle, vytyčené v preambuli následujícím způsobem:

Prvořadým cílem, jak už bylo řečeno výše, je usilovat o rozvoj, prohloubení a další upevnění přátelství a bratrských vztahů mezi národy obou smluvních stran, přičemž vůdčím principem, který určuje jejich obsah, jsou zásady proletářského internacionalismu.⁴⁾

Dalším cílem je upevnění ideové jednoty založené na zásadách marxismu-leninismu.

Neméně důležitým cílem je hlubší vzájemné poznávání a sbližování národů smluvních stran, jakož i obohacování jejich národních kultur. V této souvislosti je nutné uvést i čl. 19, jímž se oba státy zavazují soustavně zvyšovat úroveň a účinnost kulturní a vědecké spolupráce a její společné posuzování s přihlédnutím k historickým a národním podmínkám kultur jejich národů.

*

Zásada bratrské vzájemné pomoci nachází svůj výraz především ve spolupráci na poli vědy, která má sloužit úspěšnému vyřešení úkolů komunistické a socialistické výstavby. Základní formy, v nichž se má spolupráce na vědeckovýzkumném úseku rozvíjet, vypočítává čl. 3 Dohody o kulturní a vědecké spolupráci mezi ČSSR a SSSR z 28. 2. 1972. Zejména se jedná o kooperaci a specializaci v jednotlivých oblastech vědy; vytváření společných koordinačních orgánů a redakčních kolektivů; účast na bilaterálních i multilaterálních výzkumech a podporu vytváření společných výzkumných ústavů a laboratoří. Spolupráce v oblasti společenských věd je věnována především problémům komunistické a socialistické výstavby včetně vytváření společných pracovních útvarů pro tyto otázky. Strany si budou vyměňovat zkušenosti o internacionální výchově pracujících a koordinovat činnost při vypracovávání účelných opatření pro další propagaci marxisticko-leninského učení. Ze zásady bratrské vzájemné pomoci pramení závazek obou států koordinovat činnost, jejímž cílem je aktivně zabránovat pronikání buržoazní ideologie. Důležitou formou spolupráce na poli vědy je i přímá spolupráce mezi vědeckými institucemi, jakými jsou akademie věd, vědecké výzkumné ústavy a ostatní vědecké organizace. Pro vzájemné poznávání a výměnu či předávání zkušeností je významná i výměna vědeckých a odborných pracovníků. Pro plnění dohody o kulturní spolupráci je důležitý též závazek přijatý oběma zeměmi

4) Oba státy se rovněž zavazují napomáhat dalšímu zdokonalování mnohostranné kulturní a vědecké spolupráce mezi zeměmi socialistického společenství a vyměňovat si informace o svých kulturních a vědeckých stycích s třetími zeměmi i o účasti v mezinárodních organizacích (čl. 18 Dohody).

v posledním odstavci čl. 3, který stanoví povinnost podporovat a napomáhat vědeckým výzkumům v oblasti dějin a kultury národů druhé smluvní strany.

Spolupráce a výměna zkušeností v oblasti školství se týká především středních a vysokých škol, osvěty a odborné technické výuky. Z podrobných ustanovení čl. 4 čs.-sovětské dohody si povšimneme alespoň obecných forem, v nichž se styky na úseku výchovy a vzdělávání uskutečňují. Jde zejména o navazování přímých styků mezi školami výše uvedených typů a mezi školskými a pedagogickými institucemi. Strany budou rovněž provádět výměnu pedagogů, studentů a aspirantů a umožňovat studijní cesty do své země, jejichž účelem je sbírání vědeckých materiálů.⁵⁾ Výměna pedagogů a jejich dlouhodobé působení v druhé zemi má mimořádný praktický význam zejména při výuce jazyků národů druhé země (srov. např. čl. 4 Dohody o kulturní spolupráci mezi ČSSR a NDR ze 17. dubna 1965, č. 39/1965 Sb.).

ČSSR a SSSR budou spolupracovat při přípravě vědeckých kádrů, budou umožňovat přípravu a obhájení doktorských nebo kandidátských disertačních prací v druhé zemi. Dohodly se také na vzájemném uznávání diplomů o udělených vědeckých hodnostech, absolvování vysokých škol a vysvědčení o ukončení středních škol.

Zvláštní pozornost je věnována v citované dohodě učebním osnovám a programům výuky na školách. Týká se zejména výuky jazyků národů druhé smluvní strany, její historie a geografie. Dohoda předvídá, že budou soustavně koordinovány učební materiály pro učebnice literatury, dějin a zeměpisu v kapitolách, které se týkají obou stran. V případě nutnosti bude možno pro tyto úkoly i pro přípravu učební látky o druhé zemi vytvářet smíšené komise. Další formou, již je možné napomáhat výuce o druhé zemi a šíření znalostí o ní, je zřizování specializovaných lektorátů.⁶⁾

Kulturní styky v užším slova smyslu upravují ta smluvní ustanovení, která se zabývají formami kulturní spolupráce, jejímž cílem je seznamovat národy jedné země s kulturní a uměleckou tradicí lidu druhé země, jakož i s jeho současnou uměleckou tvorbou. Charakteristickým rysem je skutečnost, že se státy — v souladu se zásadou proletářského internacionalismu — zavazují vyměňovat si vzájemně zkušenosti o formách a metodách kulturní politiky.⁷⁾

Zlepšení výměny zkušeností v této oblasti slouží podpora přímých styků mezi vedoucími orgány v oblasti kultury, k níž se oba státy zavázaly v prvním bodu čl. 6 citované dohody. Tentýž článek předvídá v bodu dru-

⁵⁾ V této souvislosti je nutno rovněž vzpomenout čl. 8 citované dohody, v němž se ČSSR a SSSR zavazují, že v souladu se svými právními předpisy umožní občanům druhé smluvní strany návštěvy ve veřejných knihovnách, archívech, muzeích apod. za účelem využití jejich sbírek k vědeckovýzkumné práci.

⁶⁾ Srov. čl. 5 Dohody ČSSR—Rumunská socialistická republika (č. 42/1968 Sb.), čl. 4 Dohody ČSSR—NDR (č. 39/1965 Sb.), čl. 7 Dohody ČSSR—PLR (č. 79/1966 Sb.) atd.

⁷⁾ Explicitně je tato povinnost zakotvena např. v Dohodě o kulturní spolupráci mezi ČSSR a NDR (čl. 6 bod a). Podobně též čl. 7 bod a) Dohody ČSSR—BLR.

hém uskutečňování veškerých dalších účelných forem spolupráce v kulturní oblasti, v jejichž demonstrativním výčtu jsou uvedena i „setkání a diskuse o aktuálních ideově uměleckých problémech“. Výměně zkušeností a vzájemnému poznávání slouží i přímé styky mezi jednotlivými tvůrčími svazy a organizacemi zabývajícími se distribucí a popularizací uměleckých děl (vydavatelství, umělecké agentury, knihovny, muzea, galerie atd.).

Dohoda o kulturní spolupráci s SSSR vyčerpává prakticky celou škálu cest, jimiž lze styky v oblasti kultury a umění uskutečňovat. Kromě již uvedených způsobů spolupráce uvádí i její další formy. Na tomto místě je nutno podotknout, že dohoda vlastně spíše normativně vyjádřila již existující způsoby kulturní spolupráce, z nichž mnohé mají svou vlastní tradici. Jsou to zejména festivaly umění, dny kultury, organizování výstav uměleckých děl a knih (včetně pořádání jednorázových akcí, jako jsou např. dekády knih), pořádání koncertů a divadelních představení i za pohostinské účasti interpretujících umělců z druhé smluvní strany.⁸⁾ V oblasti literatury je důraz položen zejména na překládání a vydávání knih a publikací druhé smluvní strany. Kromě vzájemné pomoci při přípravě a zvyšování kvalifikace překladatelů, je předvídána i spolupráce mezi vydavatelskými organizacemi a organizacemi knižní distribuce, jakož i vydávání a propagování prací věnovaných dějinám, kultuře a současnému životu druhé smluvní strany. Analogická ustanovení mají i ostatní dohody se socialistickými státy (za jiné srov. čl. 7 Dohody o kulturní spolupráci mezi ČSSR a BLR — č. 79/1965 Sb.).

Dohoda obsahuje dále řadu speciálních ustanovení věnovaných jednotlivým odvětvím umělecké tvorby a kulturního života. Jde zejména o oblast filmového umění, rozhlasu a televize, žurnalistiky a sportu.

V oblasti filmového umění se smluvní strany zavazují k šíření a popularizaci filmů druhé smluvní strany. Oba státy dále budou napomáhat koprodukční výrobě filmů a mají za povinnost prokazovat si vzájemně služby. Spolupráce na poli filmové tvorby se rovněž realizuje i formou výměny filmových pracovníků a odborníků, jakož i výměnou zkušeností v oblasti ekonomiky filmové výroby, filmové techniky a vědeckovýzkumné činnosti týkající se filmů.

Významná je i vzájemná účast na filmových festivalech pořádaných druhou smluvní stranou. Filmoví tvůrci ze Sovětského svazu (a z ostatních socialistických zemí) jsou pravidelně svými díly zastoupeni jak na mezinárodních filmových festivalech pořádaných v ČSSR — z nichž nejznámější je filmový festival v Karlových Varech, tak i na národních festivalech probíhajících v naší zemi, jako je např. každoroční Filmový festival pracujících.

Důležitý úkol uložený žurnalistice je poskytování informací a popularizace a propagování úspěchů, jichž dosáhla druhá smluvní strana na úseku

⁸⁾ V čs.-sovětských vztazích je nejvýznamnější komplexní kulturní akcí pravidelně se opakující Měsíc československo-sovětského přátelství, jehož mnohaletá tradice a úspěšná bilance jsou všeobecně známy.

vědy, školství, literatury a ostatních odvětví umění. K zajištění tohoto úkolu předvídá dohoda, že smluvní strany budou propagovat spolupráci a prohlubování přímých styků mezi institucemi, které se zabývají publicistickou činností. Zejména se jedná o organizace novinářů, tiskové agentury i jednotlivé redakce periodik, včetně vzájemné spolupráce v přípravě a zvyšování odbornosti novinářů. Zvyšování informovanosti veřejnosti jednoho smluvního státu o úspěších druhé smluvní strany slouží výměna novinářů a dopisovatelů, zasílání článků, fotografií a jiných materiálů, které jsou v tisku druhé země uveřejňovány. Popularizaci a informaci plní i výměna periodických i neperiodických publikací v nejširším slova smyslu mezi vědeckými, školskými a kulturními institucemi a tvůrčími svazy, jež zahrnuje rovněž názorné vyučovací pomůcky, učební filmy atd.

Dohoda se Sovětským svazem předpokládá rovněž vydávání časopisů v jazycích druhé smluvní strany, které jsou — v souladu s příslušnými vnitrostátními předpisy — určeny k šíření na jejím území.⁹⁾

Rozhlas a televize, oba nejmodernější hromadné sdělovací prostředky, jsou rovněž pověřeny důležitými úkoly při plnění cílů dohody o kulturní spolupráci. Nejběžnější formy spolupráce těchto institucí jsou výměny rozhlasových a televizních programů, zvukových a obrazových záznamů, zpravodajství a televizních filmů, jakož i natáčení společných pořadů. Smluvní strany se dále dohodly, že budou takto vyměňované programy ve vysílání uvádět. Dohoda ČSSR a SSSR předvídá soustavné konzultace o otázkách přípravy televizních a rozhlasových programů, o otázkách spolupráce a o výměně pracovních zkušeností cestou vysílání delegací pracovníků obou institucí. Čs. a sovětský rozhlas a televize mají zejména soustavně uskutečňovat vzájemné večery, dny, dekády a přehlídky televizních filmů a her. Společně vyrobené rozhlasové a televizní pořady jsou, v souladu s čl. 10, věnovány československo-sovětskému přátelství a spolupráci. Smluvní strany budou rovněž spolupracovat v oblasti barevné televize, což logicky vyplývá ze skutečnosti, že obě země používají sovětsko-francouzský systém barevné televize SECAM.

Na spolupráci v oblasti rozhlasu a televize se ČSSR dohodla i s ostatními socialistickými státy (viz např. čl. VIII Dohody o kulturní spolupráci mezi ČSSR a Kubánskou republikou — č. 81/1961 Sb., čl. 8 Dohody o kulturní spolupráci mezi ČSSR a Mongolskou lidovou republikou — č. 22/1974 atd.).

S cílem upevňovat přátelství a vzájemné poznávání mezi národy obou zemí, si smluvní strany stanoví povinnost napomáhat rozvoji přímých styků mezi odborovými, mládežnickými a dalšími společenskými organizacemi a především napomáhat Svazu československo-sovětského přátelství a Společnosti sovětsko-československého přátelství v jejich práci (čl. 14 a 15 Dohody).

Československo i Sovětský svaz se zavazují vzájemně zvat vědce, před-

⁹⁾ Např. sovětská agentura Novosti vydává prostřednictvím Lidového nakladatelství ilustrovaný měsíčník Sputnik, v němž je uveřejňován v českém jazyce výběr ze sovětského tisku a literatury.

stavitele kultury, umění, školství a sportu na kongresy, konference, festivaly a jiné podobné akce, které budou pořádat (čl. 11 Dohody).

Důležitou součástí kulturní nadstavby společnosti je též sport a turistika. Dohody o kulturní spolupráci pamatují na pořádání sportovních soutěží a setkání, i na spolupráci mezi vedoucími orgány sportu, tělesné výchovy a turistiky, jakož i na výměnu sportovců a trenérů. Při vzájemném poznávání národů bratrských států hraje mimořádnou roli turistika, která napomáhá vzájemnému setkávání obyvatel těchto států a navazování osobních kontaktů mezi nimi. Pokud jde o turistiku, jsou dohody o kulturní spolupráci doplněny dvoustrannými, zpravidla mezivládními, dohodami o spolupráci v oblasti cestovního ruchu.¹⁰⁾

Závěrečné články dohod se převážně týkají technických otázek z dohod vyplývajících, jako je ochrana autorských práv, způsob provádění plateb uskutečňujících se na jejich základě, protokolární články atd.

Významné postavení má v čs.-sovětské Dohodě především článek 20, z něhož vyplývá závazek smluvních stran vypracovávat na pravidelných setkáních plány kulturní a vědecké spolupráce a hodnotit provádění Dohody i plnění zmíněných plánů. Tematické plány spolupráce jsou předvídaný i na úrovni jednotlivých orgánů, organizací a institucí. Podobná ustanovení mají i ostatní dohody o kulturní spolupráci, jež Československo uzavřelo s jinými socialistickými státy (srov. např. čl. 14 Dohody mezi ČSSR a NDR — č. 39/1965 Sb.).

Velmi důležitou roli hrají při provádění dohod o kulturní spolupráci kulturní střediska jednotlivých socialistických zemí. Tato střediska se zřizují zpravidla v hlavních městech a jejich hlavním úkolem je průběžně seznamovat veřejnost v hostitelském státě s úspěchy vědy a kultury, jichž dosáhl lid jejich zemí při budování socialismu.

Nejvýznamnějším zahraničním kulturním střediskem, které bylo na území ČSSR zřízeno, je bezpochyby Dům sovětské vědy a kultury v Praze. Dům, který byl zřízen Dohodou mezi vládou ČSSR a SSSR ze dne 12. května 1971,¹¹⁾ je samostatnou právnickou osobou a jeho působnost se vztahuje na celé území ČSSR. Jeho hlavním posláním je upevňovat přátelství mezi národy obou zemí a seznamovat československou veřejnost s úspěchy dosaženými v Sovětském svazu na poli vědy, techniky, literatury a umění, s životem sovětských lidí a se zahraniční politikou SSSR. Činnost Domu na území ČSSR je vyvíjena ve spolupráci se Svazem československo-sovětského přátelství, Společností sovětsko-československého přátelství a s čs. státními společenskými orgány a organizacemi, přičemž ji zajišťuje a financuje Svaz sovětských společností pro přátelství a kulturní styky se zahraničím.

Základní formy činnosti Domu sovětské vědy a kultury jsou demonstra-
tivně uvedeny v čl. 6 citované dohody. Nalézáme mezi nimi přednášky,

¹⁰⁾ Srov. např. Dohodu mezi Československem a Rumunskou socialistickou republikou (č. 97/1973 Sb.), Dohodu mezi vládami ČSSR a SSSR (č. 126/1973 Sb.) atd.

¹¹⁾ Č. 81/1971 Sb.

besedy a tematické večery, bezplatné promítání uměleckých, populárně vědeckých, dokumentárních i amatérských filmů, filmové festivaly, koncerty, vystoupení umělců, pořádání výstav a kulturních i jiných akcí pro děti. Informační a propagační činnost zahrnuje zejména pořádání tiskových konferencí, rozšiřování publikací a informačních materiálů o SSSR; Dům rovněž bezplatně půjčuje čs. občanům a organizacím filmy, výstavy, gramofonové desky, knihy atd. Při Domě sovětské vědy a kultury existují kluby milovníků sovětské hudby, divadla, kina, výtvarného umění apod.

Tato činnost je materiálně zajištěna vybavením Domu (čl. 8 Dohody), které se mj. skládá z konferenčního, promítacího a přednáškového sálu, výstavní síně, vědeckotechnické a umělecké knihovny včetně čítáren, archivů filmů, fotografií a zvukových záznamů a z potřebných zkušebních místností. S cílem pomáhat v práci učitelům ruského jazyka i samostatně studujícím pracuje v rámci Domu metodický kabinet ruského jazyka.

Komplexní obraz o kulturní úrovni sovětského lidu pomáhá dotvářet prodejna sovětského spotřebního zboží a uměleckých předmětů Čajka a sovětská restaurace Berjozka, které jsou rovněž součástí Domu sovětské vědy a kultury v Praze.

Co nejužší spolupráci s čs. veřejností s cílem zlepšovat činnost Domu slouží tzv. společenské komise, jejichž práce se mohou zúčastnit českoslovenští občané. Společenské komise mohou být zřizovány pro různé úseky činnosti Domu (čl. 7 Dohody).

*

Je zřejmé, že dohody o kulturní spolupráci nemají pro vztahy mezi socialistickými státy takový bezprostřední význam jako dvoustranné či mnohostranné smlouvy o přátelství a vzájemné pomoci, smlouvy o hospodářské spolupráci a další politická či hospodářská ujednání. Zkoumané dohody ovšem nesporně dotvářejí celkový obraz o vztazích mezi socialistickými zeměmi. Jejich aplikace má však i sama o sobě značný společenskopolitický dopad, neboť, ač se její výsledky projevují zpravidla až po delší době, nejdůležitější z nich — vzájemné poznávání lidu bratrských zemí — má významnou politickou úlohu, která spočívá především v kvalitativně novém, na vyšší úrovni založeném pojetí spojení socialistických zemí samotnými jejich národy. Tím jsou i výše zmíněné politické a hospodářské smlouvy naplňovány novým obsahem, jehož podstatou je skutečné uvědomění si sounáležitosti, vyplývající z proletářského internacionalismu nejširšími masami obyvatelstva socialistických zemí.